

očituju kao njezini odlučujući pretendenti i nositelji” (248). Taj se odnos klasa i elita sociološki tematizira, smatra Kalanj, i kao problem društvene stratifikacije i kao problem moći. Dok neki autori smatraju da je došlo do smrti klasa (Pakulski i Waters), pa se onda pojam klase shvaća kao pojam “koji više nema nikakvu sociološku upotrebljivost”, drugi pak stavljaju klasu “u središte svog teorijskog i istraživačkog interesa” (Bourdieu, Thompson, Dahrendorf, Giddens) (248-252). Kalanj s pravom zaključuje kako treba “imati na umu različita značenja pojma klase, prije svega u dvjema ključnim socijalno-teorijskim tradicijama, marksističkoj i weberovskoj”, pri čemu se kod weberovske tradicije govori o životnim šansama, a kod marksističke o eksploataciji (252-253). Pojam elite, smatra autor, “ima jednako referencijalno značenje kao i pojam klase”, a “najrječitiji indikator činičnog društvenog stanja klasa i elita” jest moć (256-263). Posljednji dio knjige čini razmatranje četiriju pogleda na moć – De Jouvenelova, Parsonsova, Giddensova i Foucaultova. Oni nisu odabrani slučajno, jer se “u literaturi navode kao autori prepoznatljivih koncepcija”, a Kalanj dodaje kako je izbor pao baš na tu četvoricu zato što zagovaraju “pristup moći ne kao konjunktturnom ili povremenom već kao trajnom, strukturalno nezaobilaznom problemu cjelovite socijalne teorije” (265).

Knjiga *Ideologija, utopija, moć* tematski je i analitički izdašno štivo s mnoštvom problemskih sklopova i pojedinačnih analiza, te je utoliko veoma korisno i poticajno kako za politologe i sociologe tako i za sve društvene i humanističke znanstvenike.

Ana Pažanin

Prikaz

Dejan Đokić
**Nedostižni kompromis:
 srpsko-hrvatsko pitanje
 u međuratnoj Jugoslaviji**

Fabrika knjiga, Beograd, 2010, 366 str.

Nedostižni kompromis: srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji srpsko je izdanje knjige *Elusive Compromise. A History of Interwar Yugoslavia* (2007) autora Dejana Đokića, povjesničara čija je akademska karijera vezana uz Veliku Britaniju, a znanstveni interes uglavnom uz prošlost Jugoslavije.

Iz njegova dosadašnjeg znanstvenog rada na proučavanju političke povijesti Jugoslavije, u velikom broju objavljenih znanstvenih članaka, važno je spomenuti knjigu *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea, 1918-1991* iz 2001. čiji je bio urednik i u kojoj je na temu povijesti jugoslavenske ideje i Jugoslavije objavljen niz radova međunarodno priznatih znanstvenika.

Knjiga *Nedostižni kompromis: srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji* također je rezultat njegova znanstvenog bavljenja političkom poviješću Jugoslavije. Riječ je o povijesnoj studiji razvoja političkih odnosa između Srba i Hrvata u međuratnoj Jugoslaviji u kontekstu međusobnih političkih prijepora i pokušaja da ta suprotstavljanja riješe kompromisom. Đokić u ovoj knjizi ne zatvara oči pred disharmonijom srpskih i hrvatskih političkih interesa koja je bila izražena u zajedničkoj

državi i koja je rađala krize i nestabilnost, ali također pokazuje kako je usprkos tome za vrijeme Prve Jugoslavije postojala stalna želja i među srpskim i među hrvatskim političkim liderima da međusobnom suradnjom rješavaju probleme koje je proizvodila nekompatibilnost njihovih političkih interesa.

Napravivši studiju koja prikazuje kako je uz političke podjele i nekompatibilnost interesa između Srba i Hrvata postojalo i povezivanje i usuglašavanje interesa, Đokić želi sagledati međuratnu Jugoslaviju i izvan njezina uvriježenog redukcionističkog viđenja kao *čiste srpsko-hrvatske dihotomije*. Osim toga ovom studijom srpsko-hrvatskih odnosa on se, kako ističe, suprotstavlja popularnom stavu kako je Jugoslavija zbog nadmetanja srpske i hrvatske nacionalne ideologije, započetog još i prije nastanka zajedničke države, bila osuđena na propast. Suprotno tome, on uzroke političkih kriza koje su je potresale vidi u problemima nastalima u procesu njezina političkog organiziranja koji je uslijedio nakon ujedinjenja.

Sama knjiga podijeljena je na šest poglavlja koja uglavnom kronološki pokrivaju međusobno povezane faze u razvoju srpsko-hrvatskog pitanja.

U prvom poglavlju, pod naslovom *Smrt i ujedinjenje*, opisan je slijed političkih događaja koji su postavili temelje za ujedinjenje Južnih Slavena i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. Stvaranje nove države prikazuje se kao nešto sasvim razumljivo i očekivano s obzirom na prožetost interesa Srba i Hrvata i afirmativan stav apsolutne većine političkih lidera i Srba i Hrvata prema jedinstvu Južnih Slavena. No osim na složnost političkih lidera

Srba i Hrvata oko pitanja uspostave zajedničke države, Đokić ukazuje i na u to vrijeme već izražen konceptijski pluralizam u vezi s pitanjem uređenja nove države.

U drugom poglavlju knjige, naslovljenom *Eksplzivne dvadesete*, autor pokazuje da različitosti između Hrvata i Srba koje su se očitovale u fazi koja je prethodila stvaranju zajedničke države nisu izbrisane po uspostavi države, nego se, naprotiv, pretvaraju u jasan politički prijemor oko državnog uređenja. Nadmoć Srba u odnosu na Hrvate u zajedničkoj državi do izražaja je došla u oblikovanju njezina političkog uređenja. Đokić dokazuje kako je model političkog uređenja koji je ovjeren Vidovdanskim ustavom najviše odgovarao interesima Srba, iako navodi kako je bilo i ne-Srba koji su to uređenje podržali, kao i Srba koji su mu se protivili. Iako prijemor oko političkog uređenja nove države u početku nije imao isključivo etničku dimenziju, dominacija Srba u odabiru uređenja, uz istovremeno odbijanje većine Hrvata da prihvate to isto uređenje, dala mu je obilježje srpsko-hrvatskog spora.

Političko uređenje sankcionirano Vidovdanskim ustavom pokazalo se kao izvor kasnijih sukoba i borbe između srpskih i hrvatskih političara, pa je prijemor oko njege u mnogočemu obilježio srpsko-hrvatske političke odnose u jugoslavenskoj kraljevini. Ali Đokić u nastavku knjige pokazuje da se usporedo sa suparništvom srpskih i hrvatskih političkih lidera već od 1922, u okviru političke borbe za vlast, između istih aktera razvija i kultura dijaloga i suradnje koja rađa brojne pokušaje pronalaska kompromisnih rješenja za hrvatsko nezadovoljstvo političkim uređenjem države. Ti pokušaji ipak nisu urodili konkretnim

rješenjem hrvatskih zahtjeva. Naprotiv, zaredale su političke krize uzrokovane sve radikalnijim političkim sukobima srpske i hrvatske strane, što je kralj Aleksandar na posljetku uzeo kao povod za raspuštanje parlamenta, ukidanje političkih stranaka i uzimanje vlasti u svoje ruke.

O traganju za srpsko-hrvatskim sporazumom u razdoblju diktature kralja Aleksandra govori treći dio knjige – *Kompromis s diktaturom*. U tom dijelu ispituje se mogućnost, ili bolje rečeno nemogućnost da hrvatsko nezadovoljstvo državnim uređenjem kompromisom riješi režim izgrađen na načelima integralnog jugoslavenstva i centralizma i od režima proskribiran *hrvatski separatizam*. U kolikoj je mjeri, u takvoj konstelaciji političkih odnosa, srpsko-hrvatski kompromis bio moguć, ostaje otvoreno pitanje.

Nastavak 3. poglavlja donosi opis prvih pokušaja sporazumijevanja između Aleksandrova *de facto* nasljednika kneza Pavla i hrvatskog političkog lidera Vladka Mačeka. U odnosu na prethodno, to je razdoblje obilježeno postupnim približavanjem političkih pozicija vodećih srpskih i hrvatskih političkih aktera i *džentlenskim* razumijevanjem interesa one druge strane.

Četvrti dio knjige, *Hrvatsko-srpska opozicija*, prikazuje povezivanje i suradnju između Hrvatske seljačke stranke i opozicijskih srpskih političkih stranaka u razdoblju djelomičnog popuštanja pritiska diktature i ponovnog zamaha stranačke politike. Đokić pokazuje da su akteri s obje strane, bez obzira na to što su u tu suradnju ušli s različitim političkim interesima i ciljevima, pokazivali iskrenu političku volju za međusobnim dogovorom i zajedničkim djelovanjem. Razvoj zajedničkog djelova-

nja ovisio je ponajviše o politici režima i njegovoj spremnosti na davanje koncesija opoziciji. Kad su na kraju i jedni i drugi uvidjeli kako ostvarivanje njihovih interesa ovisi manje o zajedničkom nastupanju na izborima, a više o volji vlasti da se nagodi s jednom od strana, suradnja je završila.

Peto poglavlje, *Sporazum iz 1939.*, obrađuje događaje koji su doveli do sporazuma Cvetković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske. Ono prikazuje i kako je postizanje političkog kompromisa između Dvora i HSS-a bio jako zahtjevan proces, i to posebno za srpsku stranu. Naime iako je Dvor shvaćao nužnost udovoljavanja političkim zahtjevima hrvatske strane, konkretiziranje tih zahtjeva za njega je bilo problematično jer je ono *per se* podrazumijevalo i odstupanje od službene državne politike centralizma i integralnog jugoslavenstva.

Odgovori na sklapanje sporazuma unutar srpskog političkog tabora tema su posljednjeg, šestog poglavlja, *Reakcije*. Ukidanje integralnog jugoslavenstva i započeta federalizacija zemlje, kako ističe Đokić, najviše su pogodili najbrojniju etničku skupinu – Srbe. Oni su zbog teritorijalne raspršenosti bili najzainteresiraniji za to da žive u centraliziranoj državi jedne, jugoslavenske nacije. Kao posljedica sklapanja sporazuma, kod dijela Srba počela se javljati sumnja u istovjetnost jugoslavenstva i srpskih interesa. Ta probuđena sumnja utjecala je i na otvaranje prijepora unutar srpskog političkog tabora oko toga trebaju li i Srbi, kao i Hrvati, koncentrirati snage i tražiti nacionalnu i političku individualnost, odnosno srpsku banovinu.

Posljednji dio ovog poglavlja, u kojem Đokić razmatra u kojoj je mjeri sporazum

Cvetković-Maček redefinirao političku situaciju u Jugoslaviji, najavljuje autorov zaključak. U njemu autor posljednje dane Prve Jugoslavije prikazuje u kontekstu događanja na međunarodnoj političkoj sceni koja je već zahvaćena Drugim svjetskim ratom, pri čemu nepovoljne međunarodne okolnosti ističe kao isključivog krivca za njezinu propast. U svom zaključnom razmatranju srpsko-hrvatskih odnosa u međuratnoj Jugoslaviji Đokić ističe kako su njihovi politički prijepori bili svojstveni tadašnjem duhu vremena, odnosno procesu političkog organiziranja država istočne i srednje Europe u razdoblju između dva rata. Unutar tog kriznog razdoblja novije europske povijesti ni Prva Jugoslavija nije bila nikakva iznimka kad je riječ o stalnim političkim krizama uzrokovanim etničkim i političkim sukobima. No, kao što pokazuje ova knjiga, ona je imala i kontinuitet pokušaja kompromisnih rješenja tih istih sukoba.

Pitanje srpsko-hrvatskih odnosa u Prvoj Jugoslaviji važan je segment mnogih povijesnih studija o ovom razdoblju. No nijedna ne stavlja te odnose u samo središte interesa na način na koji to čini ova. Dejan Đokić prepoznao je važnost srpsko-hrvatskih odnosa za razumijevanje međuratne Jugoslavije, detaljno ih proučio i prikazao u knjizi *Nedostižni kompromis: srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji*.

Jakov Žižić

Prikaz

Dragutin Babić
**Etnonacionalizam i rat
 u Hrvatskoj: Teorijski aspekti
 i istraživanje međunacionalnih
 odnosa u lokalnim zajednicama**

Plejada, Zagreb, 2010, 325 str.

Knjiga *Etnonacionalizam i rat u Hrvatskoj* druga je Babićeva samostalna autorska knjiga i u određenom je smislu logični nastavak njegova znanstvenoistraživačkog interesa, višegodišnjih empirijskih istraživanja i teorijskih uvida o temama iz područja sociologije etničkih odnosa i sociologije migracija, a napose o problematici (međuetničkog) suživota, pokidanosti društvenih veza u višetničkim lokalnim zajednicama i svim posljedicama što su ih zbivanja 1990-ih ostavila na lokalne mikrozajednice u područjima izravno i neizravno pogođenim ratom, prije svega nedobrovoljnim migracijama i adaptaciji raseljenih ljudi na nove uvjete života i suživota.

Dok je u prvoj samostalnoj knjizi, *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji* (2008), u fokusu bilo proučavanje stupnja očuvanosti ili urušenosti "mreže primarnih socijalnih odnosa" (susjedstvo, prijateljstvo, bračno partnerstvo, kumstvo) u svakodnevnom iskustvu interakcije i komunikacije dviju najzastupljenijih etničkih skupina u Hrvatskoj – Hrvata i Srba, kao potencijala za obnovu suživota u etnički heterogenim zajednicama Slavonije, u drugoj je knjizi prvotni